

Олена Попельницька,

кандидатка історичних наук, про-
відна наукова співробітниця Наці-
онального музею історії України

elenac503@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2719-2503>

ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТОПОГРАФІЇ КИЇВСЬКОГО ПОДОЛУ XVIII ст. З ВИКОРИСТАННЯМ КОМПЛЕКСУ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Метою статті є окреслити локалізацію на території сучасного київського Подолу топографічних об'єктів забудови XVII–XVIII ст., що на сьогодні вже не існують, зазначених на міських планах кінця XVII – початку XIX ст., згадуваних у писемних джерелах та археологічно досліджених у XIX–XX ст. Наукова новизна праці полягає у демонструванні на прикладі Києва можливостей топографічних реконструкцій окремих ділянок забудови українських міст модерної доби, основаних на комплексному використанні різних категорій історичних джерел. Методологією дослідження є принципи науковості, історизму, об'єктивності, методи аналізу, класифікації, узагальнення, історико-генетичний та історико-типологічний. Основними результатами дослідження є визначення локалізації на території сучасного київського Подолу трьох дерев'яних храмів (знищених пожежею 1811 р.), двох монастирських подвір'їв (що змінили своїх власників після проведення у 1786 р. секуляризації церковних маєтностей) та однієї приватної садиби, функціональне призначення якої упродовж другої половини XVII – у XVIII ст. неодноразово змінювалось. Перспективи подальших студійовань полягають у розширенні знань про історичну забудову київського Подолу XVII–XVIII ст. шляхом виявлення нових історичних джерел, за допомогою яких можна буде локалізувати інші об'єкти забудови цього міського історичного району. Одержані результати може бути використано для написання наукових досліджень, науково-популярних видань і текстів екскурсій, створення музейних експозицій тощо. Оригінальність дослідження полягає в тому, що вперше із залученням комплексу історичних джерел на сучасній топографічній основі київського Подолу локалізовано місця розташування садиб Спаської, Духівської та Василівської церков, Межигірського та Переяславського подвір'їв, садиби Торновіота – шовкового саду – старого контрактового будинку.

Ключові слова: історична топографія, Київ, XVIII століття, історичні джерела.

DOI: 10.15407/mics2022.02.042
УДК 908:94(477.25) «17»

© Олена Попельницька, 2022

¹ М. Петров, *Історична топографія Кам'янець-Подільського кінця XVII–XVIII ст. Історіографія. Джерела* (Кам'янець-Подільський, 2002); О. Попельницька, *Історична топографія київського Подолу XVII – початку XIX ст.* (Київ, 2003); О. Коваленко, *Полтава XVII–XVIII століть* (Київ, 2015); М. Долинська, *Історична топографія Львова XIV–XIX ст.* (Львів, 2006); В. Петрович, «Історична топографія міста Володимира X–XVIII ст.» (дис. канд. іст. наук, Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2003); О. Жук, «Історична топографія Луцька X–XVIII ст.» (дис. канд. іст. наук, Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2000); О. Бондар, «Історична топографія Чернігова у XIV–XVIII ст. (дис. канд. іст. наук, Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2017); Ю. Пшеничний, «Історична топографія Дубна у другій половині XIII–XV ст. (за матеріалами археологічних досліджень)», *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки* 24 (2015): 19–26.

² М. Сагайдак, *Давньокиївський Поділ. Проблеми топографії, стратиграфії, хронології* (Київ: Наукова думка, 1994).

³ С. Тараненко, *Планувальна структура давньоруського Подолу Києва: формування та розвиток* (Київ, 2017).

⁴ В. Івакін, «Могильники Києво-Подолу XIII–XIV ст. за даними археологічних досліджень», *Наукові записки КДПУ. Серія: Історичні науки* 20 (2014): 136–145; В. Івакін, «Некрополь давньоруського Києво-Подолу», *Пам'ятки України* 5 (213) (2015): 34–39.

Вивчення історичної топографії українських міст XVII–XVIII ст. є важливою складовою дослідження історії України модерного часу. Під час таких студій уточнюють локалізацію окремих будівель і топографічних об'єктів, з'ясовують імена їхніх власників на певному хронологічному відтинку тощо.

З-поміж сучасних вітчизняних дослідників історичну топографію пізньосередньовічних українських міст у широкому сенсі вивчають О. Бондар, М. Долинська, О. Жук, О. Коваленко, М. Петров, В. Петрович, О. Попельницька, Ю. Пшеничний¹. Історичну топографію власне київського Подолу давньоруського часу дослідили М. Сагайдак², С. Тараненко³ та В. Івакін⁴, які узагальнили результати студій археологічних пам'яток, вивчили формування тогочасної планувальної структури цього міського району на підставі аналізу археологічних, картографічних і писемних джерел. Історичну топографію Подолу XIV–XVIII ст. вивчали Г. Івакін⁵, С. Климовський⁶ та О. Попельницька⁷, дослідження яких ґрунтуються на комплексному аналізі археологічних, картографічних, писемних та інших категорій історичних джерел.

Проте спеціального дослідження, у якому б на конкретних прикладах розглядали питання локалізації на сучасній топографічній основі Києва топографічних об'єктів і будівель, згадуваних у писемних джерелах XVI–XVIII ст. та зазначених на міських планах кінця XVII – початку XIX ст., досі не було створено. Саме у цьому полягають наукова новизна та оригінальність цієї розвідки. Теоретико-методологічні основи дослідження визначає наявний комплекс джерел: писемних, картографічних, образотворчих, археологічних; принципи науковості, історизму та об'єктивності, методи аналізу, класифікації, узагальнення, історико-генетичний та історико-типологічний.

Завданням статті є окреслити локалізацію на території сучасного київського Подолу кількох топографічних об'єктів забудови XVII–XVIII ст. (що на сьогодні вже не існують), зазначених на міських планах і панорамних зображеннях XVII – початку XIX ст., згадуваних у писемних джерелах та археологічно досліджених у XIX–XX ст.

Вивчення історичної топографії українських міст XVII–XVIII ст. базується на поєднанні методів спеціальних історичних дисциплін та окремих наук: архівознавства, археології, картографії, іконографії тощо. Не є винятком і один із найдавніших історичних районів Києва – Поділ, який писемні джерела XVIII ст. називають Києво-Подолом, або Нижнім містом (на противагу розташованому на пагорбах Верхньому місту – Старому Києву). Таку назву зумовлено тим, що упродовж кількох століть розташований між підніжжям київських пагорбів і берегом Дніпра Поділ уособлював Київ як міську структуру. На Подолі розміщувався самоврядний орган міського управління – магістрат, відбувались найбільші міські ярмарки, мешкала більшість населення Києва. Кінцем домінування Подолу в міській структурі

⁵ Г. Ю. Івакін, *Історичний розвиток Києва XIII – середини XVI ст.* (Київ, 1996).

⁶ С. Климовський, *Соціальна топографія Києва XI – середини XVII сторіччя* (Київ: ВД «Стилос», 2002).

⁷ Попельницька, *Історична топографія*.

⁸ *Памятники, изданные временною комиссией для разбора древних актов, высочайше утвержденною при Киевском военном подольском и вольнском генерал-губернаторе, т. I, изд. 2* (Київ, 1848), рис. № 1.

⁹ Ю. Белічко та В. Підгора, *Кризь віки: Київ в образотворчому мистецтві XII–XX ст.* (Київ: Мистецтво, 1982); *Искусство и художественная промышленность*, № 10 (1911).

¹⁰ *План Киева, составленный в 1695 г. Издание Киевской комиссии для разбора древних актов* (Київ, 1893).

¹¹ Г. Алферова и В. Харламов, *Київ во второй половине XVII века: историко-архитектурный очерк* (Київ: Наукова думка, 1982); *План Киева*.

Києва стала пожежа, яка влітку 1811 р. знищила забудову Подолу. У процесі відбудови Подолу його вуличну мережу було змінено з середньовічної (за якої головні вулиці було прокладено від головної міської площі до брам дерев'яних укріплень, що захищали Поділ зі сторони Дніпра (Почайни) та Оболоні) на регулярну з кварталами прямокутних обрисів. Унаслідок цього перепланування більшість міських садиб, що збереглися після пожежі, змінили свою конфігурацію, а дерев'яні будівлі (зокрема кілька приходських храмів) не було відбудовано. За понад два століття, що минули з часу подільської пожежі 1811 р., інформацію про місця розташування дерев'яних церков, знищених вогнем, було значною мірою втрачено.

Для вивчення історичної топографії Подолу найбільш насиченим за кількістю історичних джерел є XVIII сторіччя. Передусім, треба згадати про значний інформаційний потенціал писемних джерел. Наприклад, в архівних документах, що підтверджують право власності на об'єкти нерухомості, є описи приватних і громадських будівель, зазначено просторові межі та імена власників певних садиб, наведено топографічні орієнтири (вулиці, ручаї тощо). За комплектами документів власності на окремі садиби (під час кожного акту купівлі та продажу укладали нові документи) можна простежити топографічну ситуацію на локальних ділянках забудови Подолу впродовж ста і більше років. Інформація щодо локалізації окремих об'єктів забудови також міститься в урядових топографічних описах Подолу, більшість яких було складено у XVIII ст.

Допоміжну роль у вивченні історичної топографії Подолу відіграють образотворчі джерела. Зокрема, зображення храмів, що не вцілили до нашого часу, наявні на двох панорамних зображеннях Подолу: гравюрі А. ван Вестерфельда «Бій на Оболоні» (1651)⁸ та малюнку М. Ражена «Перспектива Києво-Печерської фортеці та частини форштадта» (1775–1786)⁹. На відміну від плану 1695 р., де кожний подільський храм зображено окремо й на певному місці, щодо назв церков на панорамах 1651 і 1775–1786 рр. тривають дискусії між дослідниками.

Важливими картографічними джерелами для дослідження історичної топографії Подолу є два детальні та кілька узагальнених планів цієї місцевості. На них зазначено муровані храми, які збереглися до нашого часу і є важливими орієнтирами, що дають змогу здійснювати історичні топографічні реконструкції на території сучасного Подолу.

Першим відомим планом Подолу є схематичне зображення його вуличної мережі на неінструментальному плані Києва 1695 р. (вперше опублікований у 1893 р.¹⁰, вдруге – у 1982 р.¹¹). Інформаційний потенціал плану 1695 р. становлять наявні на ньому малюнки дерев'яних подільських храмів, що проіснували до пожежі 1811 р. Відповідно план Подолу 1695 р. можна розглядати здебільшого як зображувальне джерело.

¹² План Києва 2-й і 3-й частям с приналежащими им слободами..., 1803, ф. 56, № 116, Науковий архів Інституту археології НАН України (НА ІА НАНУ); План Києва 1803 р. <https://i.pinimg.com/originals/a1/f8/b8/a1f8b8276bd208cd4a226da95604327b.jpg>.

¹³ Попельницька, *Історична топографія*.

¹⁴ К. Гупало, Подол в Древнем Киеве (Київ, 1982), 12–13; Сагайдак, *Давньокіївський Поділ*, 32–33.

¹⁵ С. Тараненко, «Електронна археологічна карта Києва-Подолу, як джерело вивчення планувальної структури давньоруського посаду», *Сіверщина в історії України* 5 (2012): 131.

¹⁶ Репродукції цих планів розміщено у мережі Інтернет, див., наприклад: План Старокиевской или Верхнего города Киева крепости поручика Новгородцева. 1774, <http://semiletov.org/kievograd/maps/1774-novg.jpg>; План Киево-Печерской, Старокиевской крепостей и Нижнего города Подола. 1780, <http://semiletov.org/kievograd/maps/1780-plan-krepostey.png>; План Старокиевской крепости с внутренним строением. 1783, <http://semiletov.org/kievograd/maps/1783-starokievsk-krepost.png>; План Печерской и Старокиевской крепостей. 1787, <http://semiletov.org/kievograd/maps/1787-plan-krepostey.png>.

Найважливішим картографічним джерелом для реконструкції історичної топографії Подолу є інструментальний план, створений у 1803 р. під керівництвом головного київського архітектора А. Меленського¹². На цьому плані детально позначено вуличну мережу та забудову, що існували до пожежі 1811 р.: дерев'яні й цегляні храми, приватні й громадські споруди, квартално-садибне планування тощо. У київських архівах зберігаються списки власників садиб, пронумеровані відповідно до нумерації садиб на плані 1803 р.¹³, які значно доповнюють та уточнюють інформацію цього картографічного джерела.

Зважаючи на важливість плану 1803 р. для вивчення Подолу, у 1975 р. у київському НДІ «Укрпроектреставрація» під керівництвом архітектора Ю. Паскевича було створено суміщений план вуличної мережі Подолу, в якому використано плани 1803 і 1974 рр. Цей план було опубліковано у 1982 та 1991 рр.¹⁴ Оскільки похибка точності у ньому, за спостереженнями дослідника С. Тараненка, становить приблизно 2 %, а розбіжності між розташуванням тих самих топографічних об'єктів на планах 1803 і 1974 рр. сягають 10,9 м¹⁵, використовувати цей план треба з певними застереженнями, особливо щодо топографічних об'єктів невеликих розмірів.

Картографічними джерелами з дослідження історичної топографії Подолу є й узагальнені плани Києва 1774, 1780, 1783 і 1787 рр.¹⁶, на яких зазначено топографічні об'єкти, яких уже немає на плані 1803 р.

Завдяки наявному на сьогодні комплексу історичних джерел (картографічних, писемних, археологічних) на території сучасного Подолу можна локалізувати об'єкти забудови XVIII ст., зокрема дерев'яні храми, знищені пожежею 1811 р. На відміну від пересічних приватних садиб (кордони яких у писемних джерелах часто зазначено не досить чітко), локалізація церковних садиб є більш конкретною, оскільки церкви були помітними міськими топографічними орієнтирами, на які у XVIII ст. звертали увагу як укладачі топографічних планів, так і автори документів.

Більшість церковних і монастирських садиб, про які йтиметься у цій публікації, були розташовані на сході та північному сході сучасного Подолу неподалік берега Дніпра (Почайни). На плані 1803 р. зазначено назви великих вулиць, що пролягали повз означені садиби: Єпископська, Спаська, Духівська та Межигірська. Ці самі вулиці (без зазначення назв) зображено на планах Подолу кінця XVII–XVIII ст. За нашими спостереженнями, місця розташування колишніх церковних садиб на території сучасного Подолу мають вигляд незабудованих ділянок (подекуди неправильної конфігурації), оточених будівлями та вулицями. Отже, можна припустити, що після пожежі й наступного перепланування Подолу місця згорілих храмів лишились недоторканими. Ця традиція зберігалась протягом XIX ст. і навіть у XX ст.: на

¹⁷ Описание Киевского замка 1552 года, Архив Юго-Западной России ч. VII (7), т. 1 (1886): 106–122.

¹⁸ «Про продаж будинку запорозького козака Й. Путивця Т. Александровичу», 1625, ф. 221, оп. 1, спр. 128, арк. 1, Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК України).

¹⁹ С. Голубев, *Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (Опыт исторического исследования)*, т. 1 (Київ, 1883), 397.

²⁰ «Про володіння М. Корнійовича», 1725, ф. 1, оп. 1, спр. 9, Державний архів міста Києва.

²¹ Н. Петров, *Историко-топографические очерки древнего Киева* (Київ, 1897), 198.

сучасному Подолі там, де колись стояли церковні будівлі (зокрема знищені у 1930-х рр.), розташовані спортивні майданчики, сквери або прибудинкові двори.

САДИБА СПАСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Першу згадку про дерев'яну церкву Спаса Преображення Господнього, що міститься у «Люстрації (описі) Київського замку», датовано 1552 роком¹⁷. Певні відомості збереглися і про мешканців приходу (парафії) Спаського храму. Поблизу Спаської церкви на Воскресенській вулиці розташовувалась садиба міщанина Т. Александровича-Вербицького, яку він у 1625 р. придбав у запорозького козака І. Путивця¹⁸. Певно, у цьому дворі Т. Александрович-Вербицький заснував друкарню, яку в 1631 р. у заповіті згадував київський митрополит Йов Борецький¹⁹. Ця садиба перебувала у власності нащадків Т. Александровича-Вербицького ще у XVIII ст.: у 1725 р. між Спаською та Воскресенською церквами був двір М. Александровича²⁰. Певно, саме ця садиба на плані 1803 р. за № 484 зазначена неподалік Спаського храму (тоді нею володів священник Воскресенського храму Ф. Александрович).

Після пожежі на Подолі у 1651 р., яка відбулась під час захоплення міста військами литовського гетьмана Я. Радзивілла, дерев'яну Спаську церкву у 1669 р. було відбудовано. На плані 1695 р. її зображено з трьома апсидами та п'ятьма главами²¹ (рис. 1). Зображення Спаського храму наявні й на панорамах Подолу 1651 і 1775–1786 рр. (рис. 2, 3). На плані 1803 р. зображено загальний план Спаського храму (рис. 4).

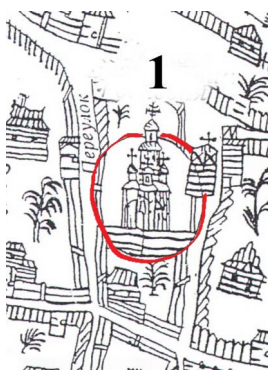

Рис. 1. Спаська церква на плані 1695 р.

Рис. 2. Спаська церква на панорамах 1651 р.

Рис. 3. Спаська церква на панорамі 1775 р.

²² «Відомість обліку дворів, будинків і населення по Старому Києву і Подолу», 1784, ф. 2, оп. 3, спр. 34, арк. 1–54, Державний архів Київської області.

²³ Описание города Киева, составленное землемером А. А. Масловским в 1805 г. (Київ, 2002), 3–42.

²⁴ М. Ф. Берлинський, Історія міста Києва (Київ: Наукова думка, 1991), 252.

²⁵ Сагайдак, Давньокіївський Поділ, 47–50.

Наприкінці XVII — у першій половині XVIII ст. настоятелями Спаської церкви були представники подільської міщанської родини Сичевських: Стефан, його син Яків (?–1763) і онук Мартин, якому в 1784 р. належали дві садиби поблизу Спаської церкви²². На місці однієї з них (вул. Спаська, 16) розташований т. зв. будинок Мазепи XVIII — початку XIX ст.

У церковній садибі, крім дерев'яної Спаської церкви з приділами Стрітєння Господнього та Великомученика Георгія, розміщувалась тепла церква В'їзду до Єрусалима²³, у 1781 р. влаштована на першому ярусі дзвіниці²⁴. На плані 1803 р. ця тепла церква позначена як цегляна будівля поряд зі Спаським храмом. На плані 1803 р. та планах останньої чверті XVIII ст. Спаську церкву зазначено у міському кварталі видовженої форми, з двох сторін обмеженому вулицями, однією з яких була Спаська (рис. 4). Згідно з суміщеним планом Подолу 1803 і 1974 рр., Спаська церква розташовувалась усередині кварталу, обмеженого сучасними вулицями Почайнинською, Спаською, Хорива та Набережно-Хрещатицькою — ближче до перехрестя вулиць Почайнинської та Хорива (рис. 5). Можливо, Спаську церкву було споруджено на пагорбі: про це свідчить взаємне розташування двох середньовічних вулиць і видовжена форма церковної садиби на плані 1803 р. (рис. 6–9). У 1980-х на вул. Хорива було зафіксовано русло ручаю²⁵, який у давнину з півночі обмежував садибу Спаської церкви

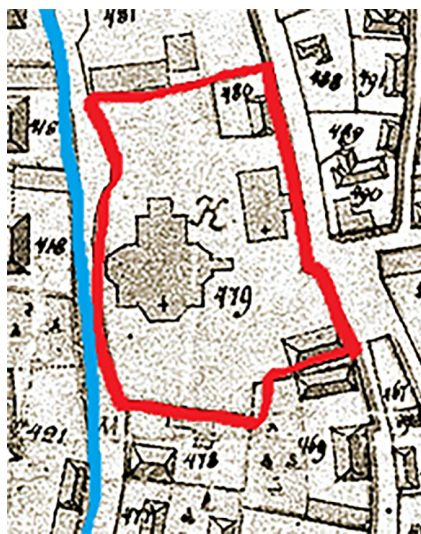

Рис. 4. Спаська церква на плані 1803 р.

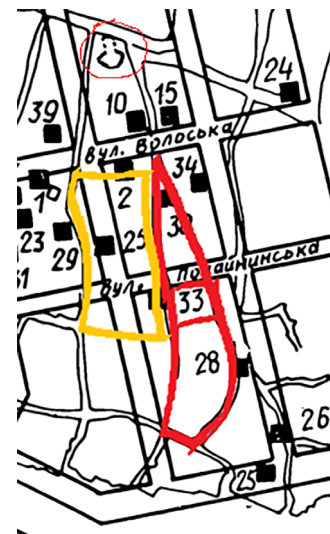

Рис. 5. Спаська церква на суміщеному плані 1803 і 1974 рр.

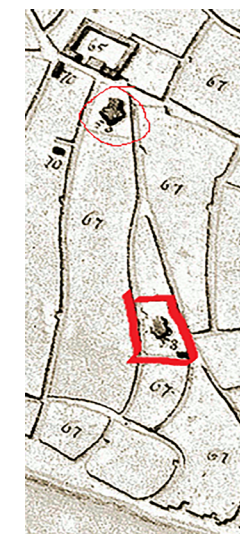

Рис. 6. Спаська церква на плані 1780 р.

²⁶ Там само, 46–47, 96–100.

²⁷ Івакін, «Некрополь», 36.

²⁸ Бліфельд Д. Матеріали до археологічної карти Києва. Подільський район, ф. 12, спр. 214, тека № 5, НА ІА НАНУ.

(пагорб, на якому вона стояла?) і впадав у Почайну. У 1983–1984 рр. під час прокладання підземного колектора на вул. Хорива (на ділянці між вулицями Почайнинською та Набережно-Хрещатицькою) археологи дослідили понад 20 безінвентарних поховань у домовинах. Автор цих розкопок М. Сагайдак за археологічним шаром датує ці поховання XI ст.²⁶ Ці знахідки можуть бути рештками цвинтаря храму, що міг стояти на місці Спаської церкви у давньоруський час. Водночас дослідник В. Івакін зазначає, що ці «поховальні комплекси вражають добрим станом збереженості дерев'яних гробовищ. Цей факт можна пояснити характерною для цього київського району вологістю»²⁷.

Поховання, які можуть бути залишками цвинтаря Спаської церкви або розташованого на цьому місці більш раннього храму, під час будівельних робіт у 1897 р. було знайдено на вул. Спаській, 31-б²⁸. У 1984 р. на розі вулиць Хорива та Почайнинської виявили муровані

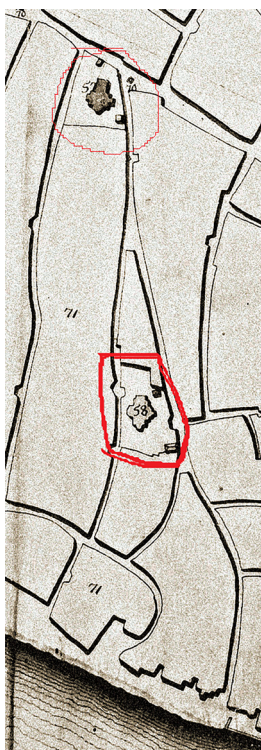

Рис. 7. Спаська церква на плані 1783 р.

Рис. 8. Спаська церква на плані 1787 р.

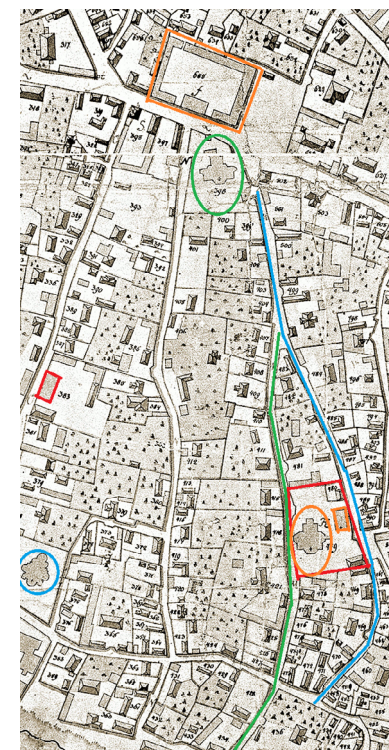

Рис. 9. Спаська церква на плані 1803 р.

²⁹ Сагайдак М., Зоценко В. Отчет о раскопках на Подоле по ул. Хоривой, 30 в 1984 г., Фонд экспедицій, спр. 1984/18-а, арк. 2-7, НА ІА НАНУ.

³⁰ К. Шероцкий, Киев. Путеводитель (Київ, 1994, репринт вид. 1917 р.), 168.

підмурки будівлі XVI–XVIII ст., які можуть бути фундаментами дерев'яної Спаської церкви (?). Серед археологічних знахідок є згадана кістяна ложечка для причастя, що могла належати до реманенту Спаського храму²⁹.

У 1910-х на місці Спаської церкви, у 1811 р. знищеної пожежею, стояла меморіальна каплиця³⁰, яка проіснувала до 1920-х або 1930-х.

Спаську церкву, зазначену на міських планах 1780, 1783, 1787 і 1803 рр., на території сучасного Подолу визначають такі чинники: місце розташування храму на суміщеному плані Подолу 1803 й 1974 рр. у кварталі, розташованому на перехресті сучасних вулиць Почайнинської та Хорива, 40; виявлення на цьому місці у 1983–1984 рр. безінвентарних поховань, здійснених за християнським обрядом у домовинах і датованих за шаром XI ст., які можуть бути рештками цвинтаря церкви, що у давньоруський час могла існувати на місці Спаського храму; виявлення під час археологічних досліджень у 1984 р. мурованих підмурків будівлі (дерев'яного храму?) XVI–XVIII ст. та літургійного церковного предмета — ложечки для причастя.

Місце, де у XVI — на початку XIX ст. стояла Спаська церква, а після пожежі 1811 р. — каплиця, сьогодні незабудоване (рис. 10, 11). Тут розміщено сквер, обмежений сучасним будинком (вул. Хорива, 40/22) і трьома будівлями (за адресами вул. Почайнинська 18, вул. Хорива, 46

Рис. 10. Локалізація садиби Спаської церкви на карті Google

Рис. 11. Сквер на місці колишньої садиби Спаської церкви. Світлина 2021 р.

³¹ Н. Мухин, *Киево-Братский училищ-
ный монастырь* (Киев, 1893), 332.

і вул. Спаська, 31-б), спорудженими у 1890, 1897 р. і на початку ХХ ст. Останні три будинки існували одночасно з меморіальною каплицею, що була на цьому місці. Сквер розташований на невисокому пагорбі, який є або залишком давнього рельєфу, або утворився внаслідок засипання решток згорілого храму землею. Підпірна стіна скверу, споруджена у 1980-х рр., має вигляд трьох стилізованих храмових апсид (рис. 12, 13).

САДИБА СВЯТО-ДУХІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Уперше дерев'яну церкву Зішестя Святого Духа (Духівську) писемні джерела згадують у 1632 р.³¹ Припускають, що на її місці у середині ХVІ ст. існував храм з іншою назвою: у «Люстрації (описі) Київського замку» 1552 р. згадано про Білицьку церкву неподалік Борисоглібського храму та храму Різдва, назва якої пізніше зникає зі сторінок писемних джерел (рис. 14, 15). Можливо, це попередня назва Духівської церкви, перейменованої під час

Рис. 12, 13. Підпірна стіна скверу, розташованого у кварталі, обмеженому вулицями Хорива, Почайнинською та Спаською

³² Берлинський, Історія, 252.

³³ Шероцький, Киев, 150.

³⁴ Бліфельд, Матеріали до археологічної карти Києва, ф. 12, 7–11.

Рис. 14, 15. Духівська церква на панорамі 1651 р.

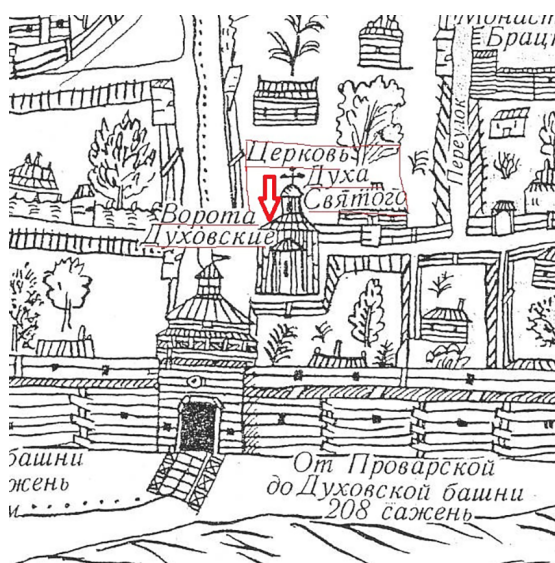

Рис. 16. Духівська церква на плані 1695 р.

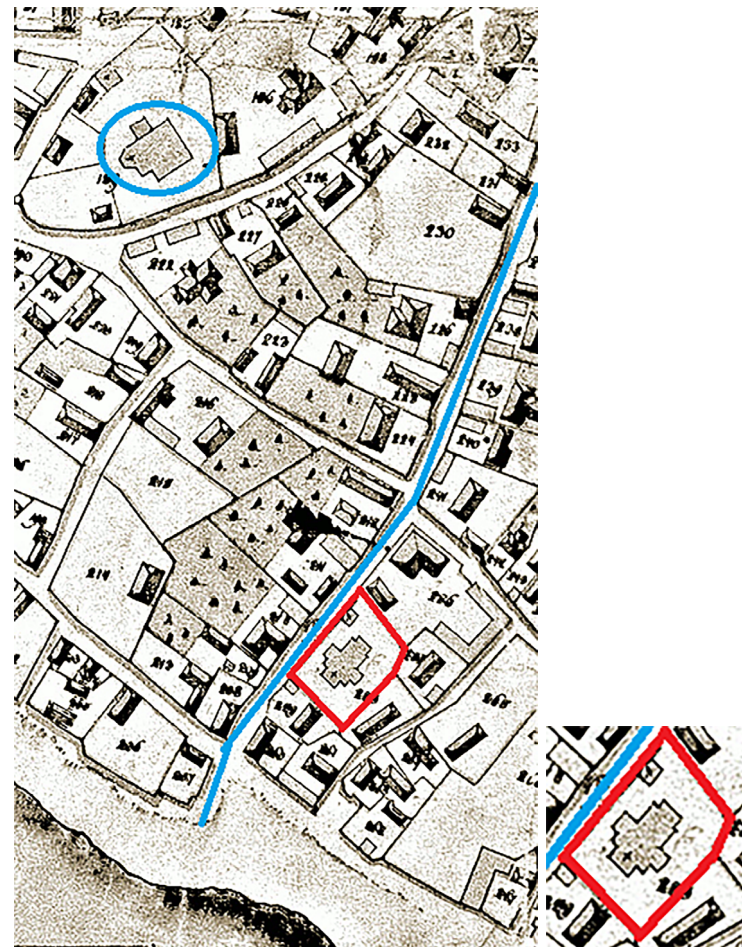

Рис. 17, 18. Духівська церква на плані 1803 р.

відбудови та, відповідно, нового освячення. На плані 1695 р. Духівський храм зображено з однією апсидою (рис. 16). Після пожежі 1718 р. на Подолі церкву власним коштом у 1721 р. відбудувала дружина бургомістра С. Андрієвича, яка мешкала поблизу Духівського храму — у парафії церкви Бориса і Гліба³². На плані 1803 р. поряд із Духівською церквою зазначено садибу № 265, власником якої на той час був М. Андрієвич (рис. 17, 18). Після пожежі 1811 р. вцілілий іконостас Духівської церкви було перенесено до Борисоглібського храму Братського монастиря³³, а на місці згорілого храму споруджено меморіальну каплицю³⁴.

Рис. 19–23. Духівська церква на планах у різні роки

У 1914 р. під час будівельних робіт на розі вулиць Борисоглібської та Набережно-Хрещатицької було виявлено поховання у зотлілих дерев'яних трунах. Дослідник В. Івакін вважає їх залишками цвинтаря Духівської церкви й зазначає, що до кладовища церкви Зішестя Святого Духа могли належати й поховання XIII–XIV ст., у 1998 р. виявлені у межах того самого кварталу під час рятівних археологічних розкопок на вул. Набережно-Хрещатицькій, 21³⁵.

Зазначені поховання, а також картографічні джерела (суміщений план Подолу 1803 й 1974 рр., плани 1774, 1780, 1783, 1787 й 1803 рр.) окреслюють розташування Духівської церкви на території сучасного Подолу (рис. 19–23).

У наш час на подвір'ї будинку, розташованого на розі вулиць Борисоглібської та Набережно-Хрещатицької (вул. Борисоглібська, 19/21), встановлено пам'ятний дерев'яний хрест, що нагадує про церкву Бориса та Гліба (рис. 24). Проте Борисоглібська церква, знищена у 1930-х, розташовувалась на вул. Борисоглібській, 10, і на її місці було споруджено житловий будинок. Отже, зазначений хрест є нагадуванням про Духівський храм, що розміщувався у глибині кварталу, обмеженого сучасними вулицями Борисоглібською, Волоською, Іллінською та Набережно-Хрещатицькою (рис. 25). Зараз там – незабудований двір, оточений спорудами середини XIX – початку XX ст., за адресами вул. Іллінська, 16/6, 18, 20 і 22; вул. Борисоглібська, 21, вул. Набережно-Хрещатицька, 23.

³⁶ Г. В. Болотова та ін., упоряд., *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.* (Київ: Наукова думка, 1989), 38.

³⁷ І. Сkochиляс, «Кирило (Шумлянський, бл. 1668 — 30.XI.1726), унійний єпископ Луцький і православний владика Переяславський», *Генеалогічні записки* 14 (8) (2016): 22–30.

³⁸ *Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей*, отд. III (Киев, 1874), 147.

ПЕРЕЯСЛАВСЬКЕ ПОДВІР'Я

На планах 1774, 1780, 1783, 1787 й 1803 рр. (рис. 26–30) на периферії Подолу зображено подвір'я переяславського єпископа (зазначене у легендах до цих планів), у 1715 р. засноване на березі Дніпра з нагоди приїзду до Києва переяславського єпископа³⁶. Ним міг бути К. Шумлянський (1668–1726), який у 1715 р. приїхав із Волині до Києва й був призначений єпископом Переяславським і Бориспільським³⁷.

На плані 1695 р. на місці майбутнього єпископського подвір'я зображено квартал із трьох садиб. На плані 1803 р. Переяславське подвір'я (садиба № 8) подано на Єпископській вулиці (рис. 30), прокладеній між церквами Різдва та Борисоглібською. На планах останньої чверті XVIII ст. на Переяславському подвір'ї зображено дерев'яний храм Живоносного джерела Богородиці та кілька келій³⁸ (рис. 26–29). На плані 1803 р. (рис. 30) у садибі, розташованій поряд

Рис. 24. Меморіальний хрест у дворі на розі вулиць Набережно-Хрещатицької та Борисоглібської. Світлина 2021 р.

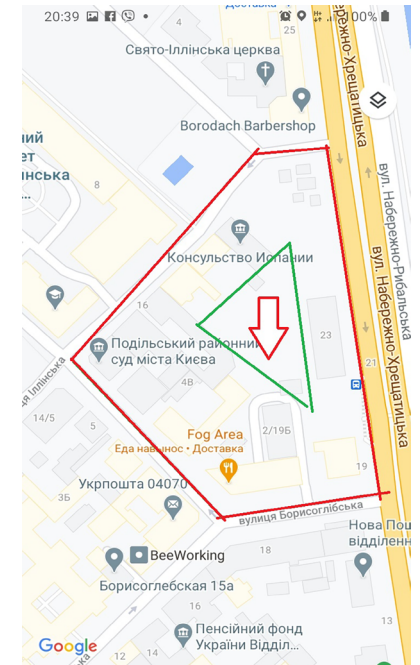

Рис. 25. Локалізація колишньої садиби Духівської церкви на карті Google

³⁹ Н. Оглоблин, «Богатый киевлянин конца XVII века», *Киевская старина* 6 (1889): 581.

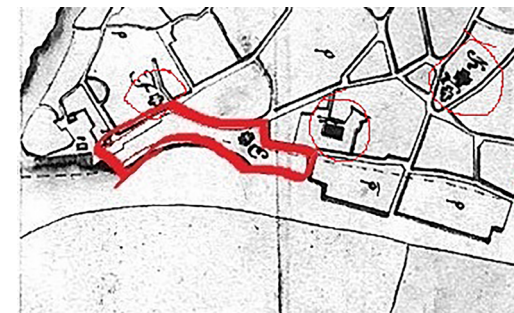
⁴⁰ О. Компан, *Міста України у другій половині XVII ст.* (Київ: Вид-во АН УРСР, 1961), 336.

із Переяславським подвір'ям, зазначено міське зерносховище XVIII ст. (т. зв. запасний хлібний магазин), будівля якого збереглася до нашого часу на перехресті вулиць Братської та Ігорівської. Зважаючи на сучасне розташування цієї споруди, можна дійти висновку, що вул. Братську було прокладено після 1811 р. паралельно трасі колишньої вул. Єпископської, але ближче до Дніпра. Отже, Переяславське подвір'я можна локалізувати у східній (наближеній до Дніпра) частині кварталу, обмеженого сучасними вулицями Ігорівською та Боричів узвіз (рис. 31, 32).

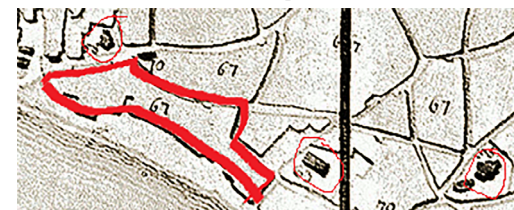
САДИБА ТОРНОВІОТА – ШОВКОВИЧНИЙ САД – СТАРИЙ КОНТРАКТОВИЙ БУДИНОК

Крім церковних і монастирських садиб, на території сучасного Подолу з великою імовірністю можна локалізувати приватну садибу, історія якої відома щонайменше з 1680-х рр. Це – садиба нинішнього ліцею № 100 (вул. Покровська, 6), на плані 1695 р. зазначена поряд із дерев'яними церквами Покрови та Миколи Доброго (рис. 33).

Першим власником цієї великої садиби, ім'я якого відоме, був грецький купець М. Торновіот, який приїхав до Києва з Бендер і у 1686 р. мешкав із родиною поблизу церкви Миколи Доброго³⁹. Торновіот привозив із Європи до Києва скляні окуляри й намисто, тканини, ножі, спеції, географічні карти, вrocławські чобуки для люльок, віденську каву, європейські рушниці та захисні панцирі⁴⁰. Як і більшість грецьких купців, що прибули до Києва у другій половині XVII ст., Торновіот не випадково оселився поблизу Добромильської церкви. У першій половині XVII ст. на цій

1774 р.

1780 р.

1783 р.

1787 р.

Рис. 26–29. Переяславське подвір'я на планах у різні роки

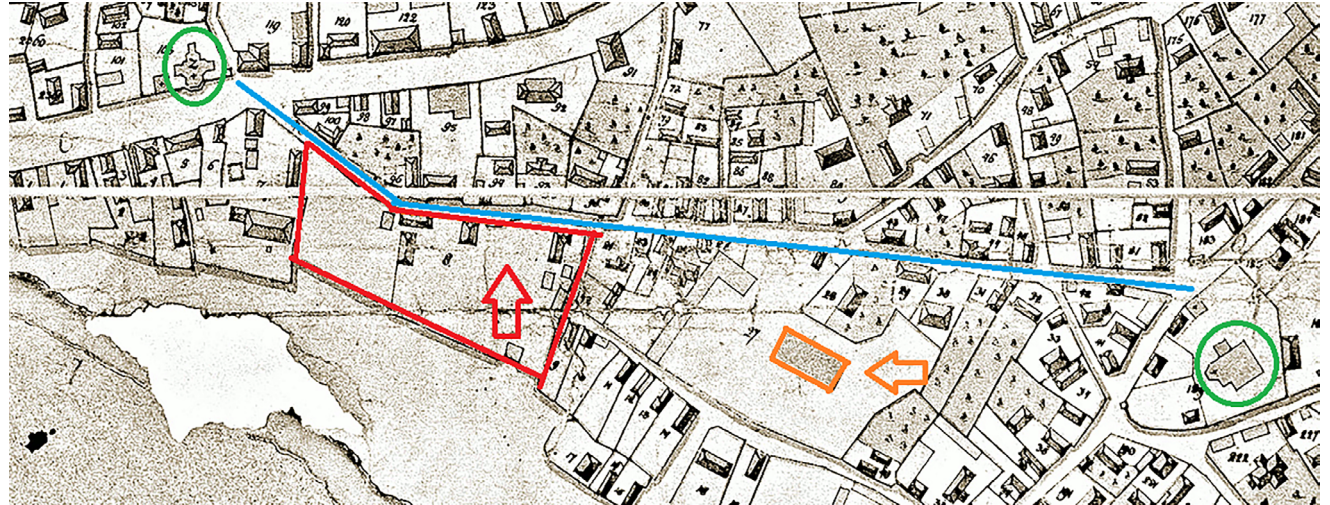

Рис. 30. Переяславське подвір'я на плані 1803 р.

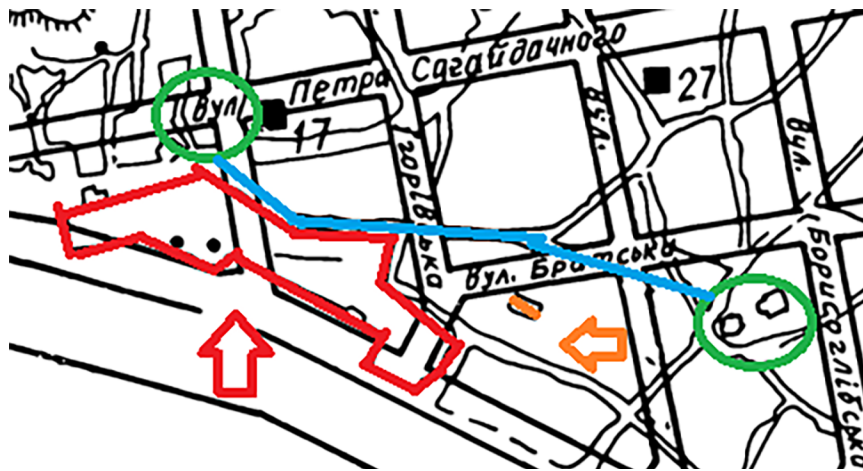

Рис. 31. Переяславське подвір'я на суміщеному плані 1803 і 1974 рр.

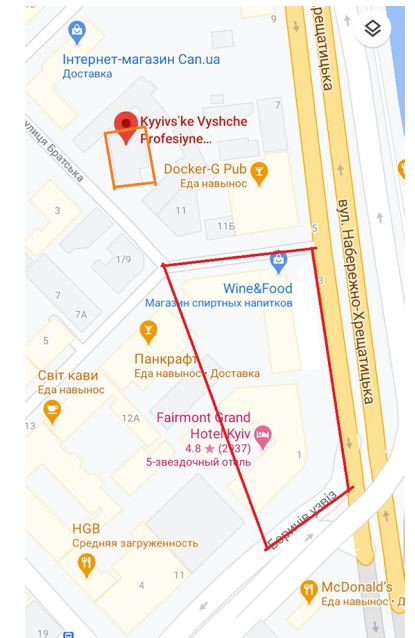

Рис. 32. Локалізація Переяславського подвір'я на карті Google

⁴¹ Берлинський, Історія, 251.

⁴² А. Андриевский, *Исторические материалы из архива Киевского губернского правления*, вып. 8 (Киев, 1885), 44–49.

⁴³ Берлинський, Історія, 251.

⁴⁴ *Памятники градостроительства и архитектуры УССР* (Киев, 1983), 108, 110.

⁴⁵ «Меленский А. План и фасад погоревшего контрактного Старого бывшего дому, в коем предполагается ныне отделать для помещения ремесленной управы с городскими цехами», 1819, ф. XXVII, спр. 849, арк. 41 (№ 35), Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ІР НБУВ).

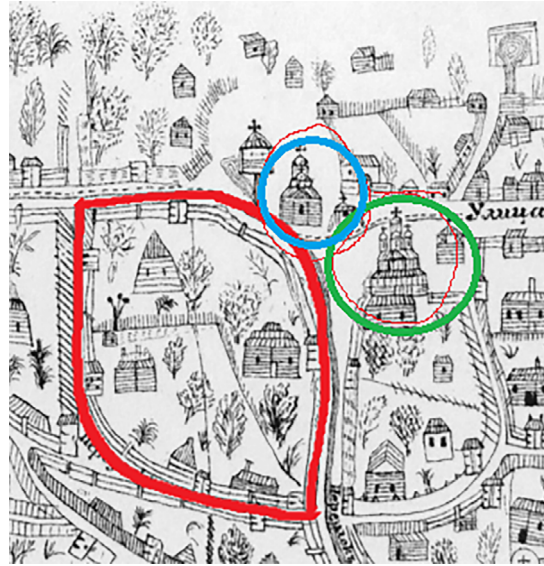
⁴⁶ «Випис з актових книг київської ратуші про продаж С. Андрієвичем будинку з садивою у Києві Межигірському монастирю», 1615, ф. 221, оп. 1, спр. 632, ЦДІАК України; «Декрет Київського магістрату про продаж Б. Гребеніковичем половини батьківського двору Межигірському монастирю», 1615, ф. 132, оп. 1, спр. 14, ЦДІАК України; «Випис з актових книг Київського гродського суду про продаж Б. Гребеніковичем будинку з садивою Межигірському монастирю», 1615, ф. 221, оп. 1, спр. 636, ЦДІАК України; «Про дарунок дружиною С. Андрієвича частини двору Гребеніковського Межигірському монастирю», 1626, ф. 132, оп. 1, спр. 15, ЦДІАК України.

⁴⁷ «Випис з актових книг Київської ратуші заповіту міщаники І. Мошенної про поділ її будинку, сіножаті й майна між спадкоємцями», 1636, ф. 221, оп. 1, спр. 153, ЦДІАК України.

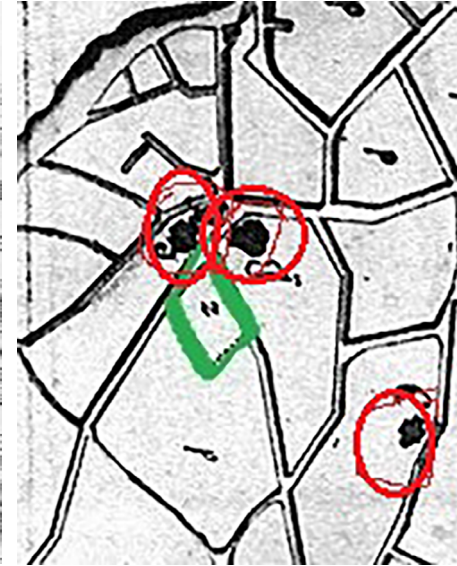
ділянці Подолу, що перебувала під юрисдикцією уряду київського замку, мешкали багаті вірменські купці, військовослужбовці замкового гарнізону, польські можновладці та шляхта. Поряд із церквою Миколи Доброго мешкали ченці-бернардини, монастир яких згорів у 1651 р. під час пожежі на Подолі. Після того, як Київ опинився під владою української козацької адміністрації, з міста виселили вірмен, католицьких ченців і польську шляхту. Їхні двори на Подолі козацький уряд передавав православним грекам, які приїздили до Києва з Ніжина та з Османської імперії. Певно, Торновіот став власником одного з таких дворів. У 1685 р. він власним коштом на підмурках згорілого у 1651 р. вірменського храму Діви Марії (зображеного на панорамі 1651 р.) спорудив дерев'яну церкву Покрови, яка була домовою церквою Торновіотів⁴¹. На початку XVIII ст. удова М. Торновіота передала цей храм місту, й Покровська церква стала приходським храмом. У першій чверті XVIII ст. нащадки М. Торновіота продали дідичну садибу київському магістрату, який у 1725 р. заснував у садибі «шовковий двір»: шовковичний сад і дерев'яні будівлі для переробки шовку-сирцю. У 1743 р. «шовковий двір» припинив діяльність через збитковість⁴². 1799-го на місці колишнього «шовкового двору», зазначеного на планах 1774, 1780, 1783 і 1787 рр. (рис. 34–37), було споруджено цегляний старий контрактний будинок⁴³, що є на плані 1803 р. Льохи та цокольний поверх старого контрактного будинку були цегляними, другий поверх — дерев'яним. Після пожежі 1811 р. старий контрактний будинок було відбудовано за проектом міського архітектора А. Меленського⁴⁴, і у ньому з 1819 р. перебувала київська реміснича цехова управа⁴⁵, з 1871 р. — подільська жіноча гімназія. Нині це — лицей № 100. Зауважимо, що старовинна вулична мережа Подолу в районі сучасної вул. Покровської майже не зазнала змін після пожежі 1811 р., тому щодо локалізації означеного топографічного об'єкта немає заперечень (рис. 38).

ПОДВІР'Я МЕЖИГІРСЬКОГО МОНАСТІРЯ

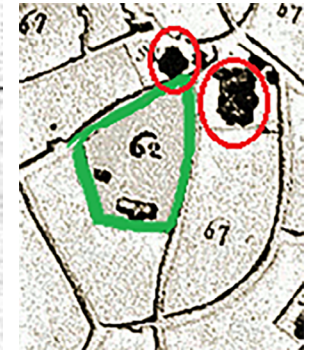
Подвір'я Межигірського монастиря на Подолі було засновано у 1615 р. у дворі, придбаному ченцями у подільського міщанина Б. Гребеніковича. Формування території цього монастирського подвір'я після 1615 р. відбулось шляхом приєднання довколишніх садіб. У 1626 р. Межигірський монастир отримав другу половину двору Б. Гребеніковича⁴⁶. 1636-го дружина київського бургомістра І. Мошенна заповіла Межигірському монастирю земельну ділянку, розташовану біля Межигірського подвір'я. Згодом монастир отримав у власність і будинок І. Мошенної⁴⁷. У 1631 р. київський митрополит Йов Борецький заповів Межигірському монастирю Черкашенниківський двір, розташований поряд із Межигірським подвір'ям⁴⁸.

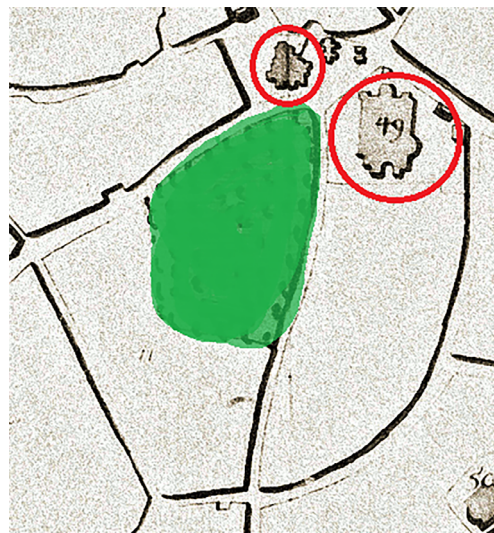
1695 р.

1774 р.

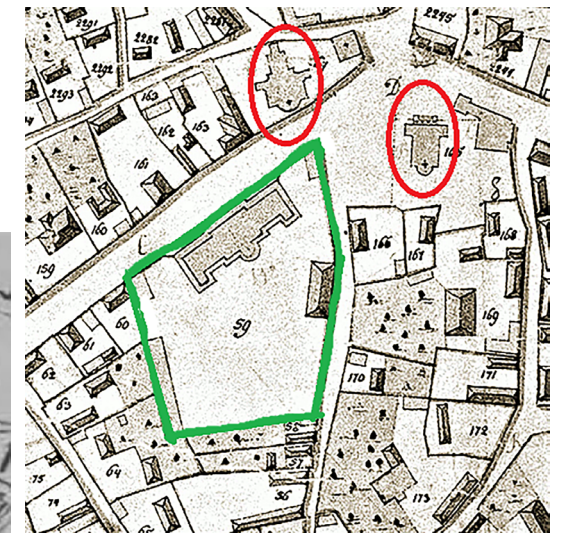
1780 р.

1783 р.

1787 р.

1803 р.

⁴⁸ «Випис з міських книг Магдебурзького права ратуші київської запродажного листа А. Черкасенка на свій будинок та плац Й. Борецькому», 1617, ф. II, спр. 6873, ІР НБУВ; «Випис з київських земських актових книг про суперечку за землю і будинок Черкашенніковський між Межигірським монастирем і дочкою митрополита Й. Борецького», 1637, ф. 221, оп. 1, спр. 637, ЦДІАК України; Голубев, *Київський митрополит*, 397.

⁴⁹ «Випис з актових книг ратуші про продаж земельної ділянки О. Кравцової Межигірському монастирю», 1663, ф. 221, оп. 1, спр. 640, ЦДІАК України.

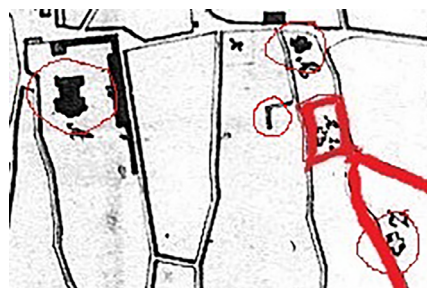
⁵⁰ «Про плац Афоновича», 1765, ф. 221, оп. 1, спр. 12, арк. 6, ЦДІАК України.

⁵¹ Болотова та ін., упоряд., *Описи Київського намісництва*, 38; *Сборник материалов*, 147.

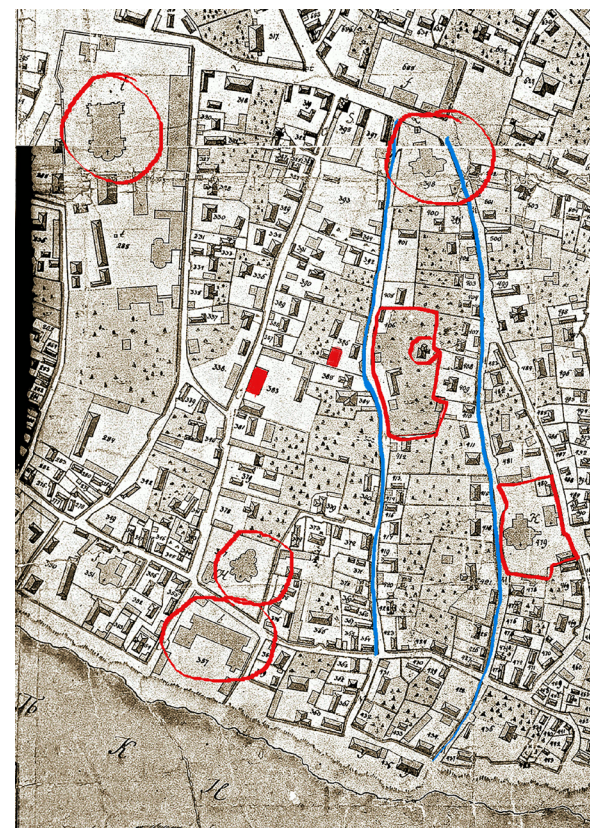
У 1663 р. до останнього було приєднано двір, придбаний у міщанки О. Кравцової⁴⁹. На плані 1695 р. Межигірське подвір'я зображено як велику садибу на вул. Спаській поруч із Воскресенським храмом (рис. 39). У 1765 р. калужський купець Афонович передав Межигірському монастирю двір із будівлями⁵⁰. У 1769 р. на Межигірському подвір'ї на цегляному фундаменті збудували дерев'яну церкву Святого цілителя Пантелеїмона, при якій у чотирьох дерев'яних келіях мешкали ієромонах і три послушники⁵¹. Межигірське подвір'я позначене на плані 1774 р. (рис. 40). У другій половині XVIII ст. повз Межигірське подвір'я пролягала велика Межигірська вулиця, назву якої зазначено у легенді плану 1803 р. На цьому ж плані (рис. 41), створеному після секуляризації монастирського землеволодіння 1786 р., про Межигірське

1695 р.

1774 р.

1803 р.

⁵² Мухин, Києво-братський училищний монастир, 332.

⁵³ Петров, Историко-топографические очерки, 205.

⁵⁴ Н. Закревский, Описание Киева, т. 1 (Москва, 1868), 211–212.

⁵⁵ Там само, 211–212.

подвір'я вже не згадано, на відміну від подвір'я Києво-Печерської лаври, яке на той час і надалі існувало як монастирська власність.

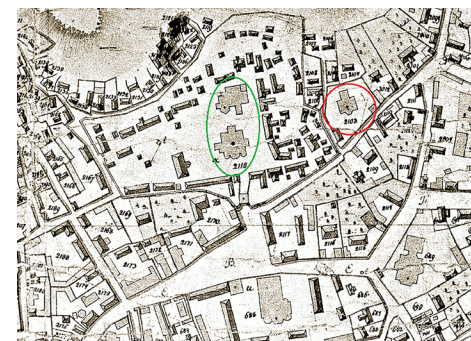
Локалізувати Межигірське подвір'я на сучасній вул. Спаській, 9–13 можливо завдяки зіставленню планів Подолу 1774 і 1803 рр. із суміщеним планом 1803 і 1974 рр. На плані 1803 р. — це садиба № 406, у якій тоді ще була дерев'яна церква. На протилежному боці вул. Межигірської на плані 1774 р. зазначено кам'яницю Сичевських («будинок Мазепи»).

ВАСИЛІВСЬКА ЦЕРКВА

Ще одним дерев'яним храмом Подолу, не відбудованим після пожежі 1811 р., була «козацька» церква Святого Василя Великого, яку писемні джерела вперше згадують у 1632 р.⁵² М. Максимович, а за ним і М. Петров вважали, що цей храм між 1613 і 1622 рр. спорудив козацький гетьман П. Сагайдачний⁵³. Цей висновок ґрунтувався на згадці П. Сагайдачного як фундатора Василівської церкви в універсалі 1659 р. київського козацького полковника В. Дворецького⁵⁴. Після пожежі на Подолі 1651 р. Василівська церква у 1666 р. вже діяла: можливо, храм не постраждав від вогню. З 1687 р. Василівська церква стала приходською для населення розташованої неподалік Кожум'яцької слободи. На плані 1685 р. (рис. 42) церкву зображено триапсидною і триглавою. Її відбудували 1727-го після пожежі на Подолі в 1718 р. Після спорудження на Кожум'яках Христо-Воздвиженської церкви кількість прихожан Василівського храму значно зменшилась. Василівська церква мала назву козацької, оскільки її парафіянами в той час були переважно козаки Київської сотні. На плані 1803 р. (рис. 43) садибу цього храму зображено між Замковою горою, огорожею Флорівського монастиря та вулицею. Після пожежі 1811 р.

1685 р.

1803 р.

Рис. 42–43. Василівська церква на планах у різні роки

церкву не відбудовували, а її садиба стала частиною Флорівського монастиря. На час написання М. Закревським «Опису Києва» (1868) місце розташування колишнього храму позначала цегляна піраміда з хрестом⁵⁵. Нині на місці садиби Василівської церкви розташований двір, уздовж периметра оточений корпусами келій Флорівського монастиря (рис. 44).

Підсумовуючи, зазначимо, що основні результати дослідження було отримано з використанням комплексу історичних джерел, найбільш інформативними з яких є писемні джерела — документи власності на окремі об'єкти нерухомості, у яких містяться вказівки на топографічні орієнтири та їхнє взаємне розташування. Свідчення писемних джерел про конструкцію, планування та місце розташування окремих будівель доповнюють і уточнюють картографічні джерела. Важливу роль у локалізації на території сучасного Подолу топографічних об'єктів забудови, що вже не існують, відіграє план 1803 р., який фіксує планування

Подолу напередодні пожежі 1811 р., після якої вуличну мережу Подолу було кардинально змінено, а більшість будівель не було відбудовано. План 1803 р. потрібно розглядати у комплексі з планами Подолу 1770–1780-х рр., які хоч і не є настільки детальними, проте містять зображення об'єктів забудови, яких уже немає на плані 1803 р. Тому лише використання усіх наявних картографічних джерел, які доповнюють одне одного, дасть змогу якомога точніше реконструювати історичну топографію Подолу XVIII ст. Велике значення у такому дослідженні має суміщений план топографічних основ Подолу 1803 і 1974 рр., за допомогою якого можна порівняти планування Подолу до пожежі 1811-го й сучасну вуличну мережу.

Наведену в статті схему локалізації вже зниклих топографічних об'єктів на сучасній топографічній основі може бути використано й під час дослідження інших українських міст XVIII ст., за умови наявності комплексу необхідних історичних джерел, передусім документів власності на об'єкти нерухомості, міських топографічних описів та картографічних джерел.

Перспективи подальших розвідок в окресленому напрямі полягають у розширенні знань про історичну забудову київського Подолу XVII–XVIII ст. шляхом пошуку та виявлення нових історичних джерел, за допомогою яких можна буде локалізувати інші об'єкти забудови цього міського історичного району.

Рис. 44. Локалізація садиби Василівської церкви на сучасному плані Флорівського монастиря (за: <http://kyiv-heritage.com/page/florivskiy-monastir>)

References

- Alferova, H., and V. Kharlamov. *Kyev vo vtoroi polovyne XVII veka: ystoryko-arkhytekturnyi ocherk*. Kyev: Naukova dumka, 1982.
- Andrievskij, A. *Istoricheskie materialy iz arhiva Kievskogo gubernskogo pravlenija*. Vol. 8. Kiev, 1885.
- Belichko, Yu., and V. Pidhora. *Kriz viky: Kyiv v obrazotvorchomu mystetstvi XII–XX st.* Kyiv: Mystetstvo, 1982.
- Berlynskyi, M. *Istoriia mista Kyieva*. Kyiv: Naukova dumka, 1991.
- Blifeld D. *Materialy do arkheolohichnoi karty Kyieva. Podilskyi raion. F. 12.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy.
- Bolotova, H. V., et al., eds. *Opysy Kyivskoho namisnytstva 70–80-kh rokiv XVIII st.* Kyiv: Naukova dumka, 1989.
- Bondar, O. “Istorychna topohrafiia Chernihova u XIV–XVIII st.”. *Dys. kand. ist. nauk, Chernihivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni T. H. Shevchenka*, 2017.
- “Dekret Kyivskoho mahistratu pro prodazh B. Hrebenikovychem polovyny batkivskoho dvoru Mezhyhirskomu monastyriu” (1615). F. 132. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi*.
- Dolynska, M. *Istorychna topohrafiia Lvova XIV–XIX st.* Lviv, 2006.
- Golubev, S. *Kievskij mitropolit Petr Mogila i ego spodvizhniki (Opyt istoricheskogo issledovanija)*, vol. 1. Kiev, 1883.
- Gupalo, K. *Podol v Drevnem Kieve*. Kiev, 1982.
- Iskusstvo i hudozhestvennaja promyshlennost’* No. 10 (1911).
- Ivakin, H. Yu. *Istorychnyi rozvytok Kyieva XIII – seredyny XVI st.* Kyiv, 1996.
- Ivakin, V. “Mohylnyky Kyievo-Podolu XIII–XVI st. za danymy arkheolohichnykh doslidzhen”. *Naukovi zapysky KDPU. Serii: Istorychni nauky* 20 (2014): 136–145.
- — — “Nekropol davnoruskoho Kyievo-Podolu”. *Pamiatky Ukrainy* 5 (213) (2015): 34–39.
- Klymovskiy, C. *Sotsialna topohrafiia Kyieva XI – seredyny XVII storichchia*. Kyiv: VD “Stylos”, 2002.
- Kompan, O. *Mista Ukrainy u druhii polovyni XVII st.* Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 1961.
- Kovalenko, O. *Poltava XVII–XVIII stolit.* Kyiv, 2015.

- Melenskyi A. Plan y fasad pohorevsheho kontraktorovoho Staroho byvsheho domu, v koem predpolahaetsia nyne odelat dlia pomeshchenia remeslennoi upravly s horodskymy tsekhamy (1819). F. XXVII. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho.
- Muhin, N. *Kievo-Bratskij uchilishhnyj monastyr'*. Kiev, 1893.
- Ogloblin, N. "Bogatyj kievljanin konca XVII veka". *Kievskaja starina* 6 (1889): 581.
- Opisanie goroda Kieva, sostavlennoe zemlemerom A. A. Maslovskim v 1805 g.* Kiev, 2002.
- Opysanye Kyevsokoho zamka 1552 hoda. *Arkhyv Yuho-Zapadnoi Rossyy* VII (7), t. 1 (1886): 106–122.
- Pamiatnyky hradostroytelstva y arkhytektury USSR.* Kyev, 1983.
- Pamiatnyky, yzdannye vremennoiu komysseye dlia razbora drevnykh aktov, vysochaishe utverzhdennoiu pry Kyevskom voennom podolskom y volynskom heneral-hubernatore.* Vol. I, yzd. 2. Kyev, 1848.
- Petrov, M. *Istorychna topohrafiia Kamiantsia-Podilskoho kintsia XVII–XVIII st. Istoriohrafiia. Dzherela.* Kamianets-Podilskyi, 2002.
- Petrov, N. *Istoriko-topograficheskie ocherki drevnego Kieva.* Kiev, 1897.
- Petrovych, V. "Istorychna topohrafiia mista Volodymyra X–XVIII st.". Dys. kand. ist. nauk, Volynskyi derzh. un-t im. Lesi Ukrainky, 2003.
- Plan Kieva, sostavlennyj v 1695 g. Izdanie Kievskoj komissii dlja razbora drevnih aktov.* Kiev, 1893.
- Plan Kyeva 2i y 3i chastiam uchastky, 1803. F. 56. Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy.
- Popelnytska, O. *Istorychna topohrafiia kyivskoho Podolu XVII – pochatku XIX st.* Kyiv: Stylos, 2003.
- "Pro darunok družhynoiu S. Andriievycha chastyny dvoru Hrebenikovskoho Mezhyhirskomu monastyriu" (1626). F. 132. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi.
- "Pro plats Afonovycha" (1765). F. 221. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi.
- "Pro prodazh budynku zaporozkoho kozaka Y. Putyvtsia T. Aleksandrovychu" (1625). Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi, f. 221.
- "Pro volodinnia M. Korniiovycha" (1725). F. 1. Derzhavnyi arkhiv mista Kyieva.
- Pshenychnyi, Yu. *Istorychna topohrafiia Dubna u druhii polovyni XIII–XV st. (za materialamy arkheolohichnykh doslidzhen).* *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii: Istorychni nauky* 24 (2015): 19–26.
- Sahaidak, M. *Davnokyivskyi Podil. Problemy topohrafi, stratyhrafi, khronolohii.* Kyiv: Naukova dumka, 1991.

- Sahaidak M., Zotsenko V. Otchet o raskopkakh na Podole po ul. Khoryvoi, 30 v 1984 h. F. ekspedyt-sii. Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy.
- Sbornyk materyalov dlia ystorycheskoi topohrafiy Kyeva y eho okrestnostei*. Otd. III. Kyev, 1874.
- Sherockij, K. Kiev. *Putevoditel'*. Kiiv, 1994, reprint vid. 1917.
- Skochylas, I. "Kyrylo (Shumlianskyi. 1668 – 30.XI.1726), uniinyi yepyskop Lutskyi i pravoslavnyi vladyka Pereiaslavskyi". *Henealohichni zapysky* 14 (8) (2016): 22–30.
- Taranenko, S. "Elektronna arkheolohichna karta Kyieva-Podolu, yak dzherelo vyvchennia planu-valnoi struktury davnoruskoho posadu". *Sivershchyna v istorii Ukrainy* 5 (2012): 129–132.
- Taranenko, S. *Planuvalna struktura davnoruskoho Podolu Kyieva: formuvannia ta rozvytok*. Kyiv, 2017.
- "Vidomist obliku dvoriv, budynkiv i naselennia po Staromu Kyievu i Podolu" (1784). F. 2. Derzhavnyi arkhiv Kyivskoi oblasti.
- "Vypys z aktovykh knyh Kyivskoho hrodskoho sudu pro prodazh B. Hrebenikovychem budynku z sadyboiu Mezhyhirskomu monastyriu" (1615). F. 221. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi.
- "Vypys z aktovykh knyh kyivskoi ratushi pro prodazh S. Andriievychem budynku z sadyboiu u Kyievi Mezhyhirskomu monastyriu" (1615). F. 221. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi.
- "Vypys z aktovykh knyh Kyivskoi ratushi zapovitu mishchanky Yi. Moshennoi pro podil yii budynku, sinozhati y maina mizh spadkoiemtsiamy" (1636). F. 221. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi.
- "Vypys z aktovykh knyh ratushi pro prodazh zemelnoi dilianky O. Kravtsovoi Mezhyhirskomu monastyriu" (1663). F. 1663. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi.
- "Vypys z kyivskykh zemskykh aktovykh knyh pro superechku za zemliu i budynok Cherkashen-nikovskiyi mizh Mezhyhirskym monastyrem i dochkoiu mytropolyta Y. Boretskoho" (1637). F. 221. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi.
- "Vypys z miskykh knyh Mahdeburzkoho prava ratushi kyivskoi zaprodazhnoho lysta A. Cherkasenska na svii budynok ta plats Y. Boretskomu" (1617). F. II. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho.
- Zakrevskij, N. *Opisanie Kieva*. Vol. 1. Moskva, 1868.
- Zhuk, O. "Istorychna topohrafia Lutska X–XVIII st.". Dys. kand. ist. nauk, Volynskiyi derzh. un-t im. Lesi Ukrainky, 2000.

Olena Popelnytska

STUDY OF THE HISTORICAL TOPOGRAPHY OF THE KYIV'S PODIL OF THE XVIII CENTURY USING THE BASIS OF A COMPLEX OF HISTORICAL SOURCES

The purpose of this study is to locate on the territory of modern Kyiv's Podil the XVII–XVIII-century buildings that no longer exist but were depicted on city plans of the late XVII – early XIX centuries, mentioned in written sources, and studied archaeologically in the XIX–XX centuries. The novelty of the research lies in the demonstration, using Kiev as an example, of the possibility of topographic reconstructions of certain areas of construction in contemporary Ukrainian cities, based on the integrated use of various categories of historical sources. Research methodology consists of scientific principles, historicism, objectivity, analysis methods, classification, generalization, historical-genetic, and historical-typological approaches. The primary outcomes of the study are the localization of three wooden temples (destroyed by fire in 1811), two monastic courtyards (whose owners changed after the secularization of church estates in 1786), and one private estate on the territory of modern Kyiv's Podil, which changed its function during the seventeenth and eighteenth centuries. Prospects for future research include expanding knowledge of the historical development of Kiev's Podil during the seventeenth and eighteenth centuries through the discovery of new historical sources, with the help of which it will be possible to locate additional buildings in this urban historical district. The practical significance of the achieved results is that they can be used to write scientific researches, popular science articles and tour guides, create museum exhibits, etc. The originality of the study lies in the fact that for the first time using a complex of historical sources on the modern topographic basis of Kyiv's Podil, the Church of the Savior, Church of the Holy Spirit, and Church of St. Basil, as well as Mezhyhirya's and Pereyaslav's monastic courtyards and Tornoviot's estate – silk garden – old contract house are localized.

Keywords: historical topography, Kyiv, 18th century, historical sources.

Creative Commons – Attribution-ShareAlike 4.0 International – CC BY-SA 4.0